

OBRAZOVANJE ODRASLIH U BIH

TREKUTNO STANJE I RAZVOJNE PREPORUKE

Ovaj dokument je izrađen u okviru Caritasovih projekata „Opservatorij siromaštva i resursa u Bosni i Hercegovini“ i „Socijalno – edukativni centar“.

Opservatorij siromaštva i resursa u Bosni i Hercegovini je projekt kojim upravlja Caritas BK BiH, a provodi se u suradnji s nad/biskupijskim Caritasima u BiH. Projektom je predviđeno uspostavljanje stalnih mehanizama za praćenje siromaštva i socijalne isključenosti kroz prikupljanje i obradu podataka o korisnicima Caritasovih usluga, izradu kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja, analizu i tumačenje podataka, izradu prijedloga promjena javnih politika kao i suradnju sa župnim zajednicama i drugim partnerima. Projektom je predviđeno prikupljanje i objava informacija o postojećim resursima, socijalnim uslugama za osobe u potrebi, izrada i promocija izvješća o siromaštvu, kao i organiziranje javnih kampanja za jačanje svijesti o pitanjima siromaštva i socijalne isključenosti. U tijeku je provedba III. faze projekta, koja je započela 2013. godine, a predviđeni završetak je sredinom 2015. Projekt podržavaju Caritas Italiana (Caritas Italije), Secours Catholique (Caritas Francuske), Caritas International Belgium (Caritas Belgije) i Caritas Spain (Caritas Španjolske).

Projekt „Socijalno – edukativni centar“ zajednički provode Caritas Austria (Caritas Austrije) i Caritas Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine. Projektom se želi razviti sustav obrazovanja odraslih za socijalna zanimanja u BiH. U sklopu projekta osnovana je Ustanova za obrazovanje odraslih „Socijalno – edukativni centar“ koja ima svoje sjedište u Banja Luci, a podružnice djeluju u Mostaru i Travniku. Projekt se provodi uz financijsku potporu *Austrian Development Cooperation* (Austrijska razvojna suradnja), Government of Upper Austria (Vlada Gornje Austrije) i Caritas Austria (Caritas Austrije).

UVOD U OBRAZOVANJE ODRASLIH

Netko mudar jednom je rekao: „Jedino što sigurno znamo jest to da ne znamo kako će budućnost izgledati“. Ovakvo polazište nužno nameće i pitanje kako se pripremiti za život u takvoj budućnosti, koje kompetencije treba imati građanin svijeta u XXI. stoljeću. Suvremeni proces odgoja i obrazovanja za ciljeve poučavanja i ishode učenja treba imati kompetencije koje uključuju znanja, vještine i stavove potrebne za život u takvoj budućnosti.

Brojni su problemi i izazovi s kojima se susrećemo, ali problem nezaposlenosti je posebno istican u kontekstu Bosne i Hercegovine. Nezaposlenost je prepoznata i kao globalni problem Europske unije i većih dijelova svijeta. Socijalna isključenost, siromaštvo, loša kvaliteta života, funkcionalna nepismenost, ekološki izazovi i mnogi drugi problemi opterećuju naše, ali i globalno društvo.

S obzirom na sve okolnosti, u Bosni i Hercegovini se još izraženije ističe potreba za obrazovanjem odraslih osoba koje stječu svoje prvo zanimanje, koji su nezaposleni, koji se žele prekvalificirati ili dokvalificirati. Kako je dugoročna nezaposlenost jedna od značajki našega društva, kompetencije koje su pojedinci stekli u procesu formalnog školskoga obrazovanja su često zastarjele, što ih na tržištu rada čini manje konkurentnima i teže zaposlivima.

Nesklad između obrazovnog sustava i tržišta rada, između obrazovanja i zapošljavanja dovodi do neodrživosti u oba sustava - deficita ili suficita kadrova. Ta neodrživost je jedna od posljedica nemogućnosti trenutnog obrazovnog sustava da odgovori na potrebe pojedinca i društva u cjelini. U takvoj situaciji obrazovanje odraslih dobiva sve veći značaj i postaje ključna karika razvoja našeg društva. Neki od ciljeva obrazovanja odraslih, koji se žele postići kako bi se odgovorilo na suvremene potrebe i rastuće izazove pojedinca i društva su:

- povećati odgovarajuće i kompetentne radne snage;
- izgraditi bolji odnos ponude i potražnje na tržištu rada;
- stvarati osnovu za održivi društveno-ekonomski razvoj na lokalnoj, županjskoj, entitetskoj i državnoj razini;
- povećati profesionalnu mobilnost i fleksibilnost radno aktivnog stanovništva;
- smanjiti siromaštvo, osigurati jednakopravnost i socijalnu uključenost;

- unaprijediti kvalitetu osobnog i obiteljskog života te prirodnog i socijalnog okruženja;
- razvijati demokraciju, interkulturalnost i uvažavanje;
- omogućiti integraciju u europski društveni i ekonomski prostor.

Obrazovanje odraslih predstavlja skup procesa učenja, formalnih, neformalnih i informalnih, u kojem odrasle osobe razvijaju svoje sposobnosti, obogaćuju svoje znanje i unaprjeđuju svoje tehničke ili profesionalne kvalifikacije ili ih preusmjeravaju s ciljem zadovoljenja svojih potreba ili potreba svojih društava. Različite znanstvene discipline se bave karakteristikama i procesima učenja odraslih, te didaktičko-metodičkim specifičnostima procesa obrazovanja odraslih kako bi aranžiranje procesa učenja i poučavanja imalo svoj primarno intencijski karakter društveno povjerenog zadatka.

Promoviranje i javno zagovaranje obrazovanja odraslih i učenja koje se realizira svuda i uvijek bitne su aktivnosti zajednica čiji su članovi orijentirani konceptu cjeloživotnog učenja. Kako bi ovakva orijentacija zaživjela u Bosni i Hercegovini i bila svjedočena djelima, a ne samo deklarativno promovirana, bitno je osigurati niz pretpostavki bez kojih je teško graditi ozbiljan obrazovni sustav u današnjem vremenu.

STANJE U BOSNI I HERCEGOVINI U 2015. GODINI

Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske te Distrikta Brčko. Federacija Bosne i Hercegovine je entitet koji se sastoji od deset županija (koje se dalje administrativno dijele na općine). Teritorij Brčkog je odlukom Međunarodne arbitražne komisije za Brčko stavljen pod upravu države Bosne i Hercegovine kao zaseban distrikt – Distrikt Brčko. Ovako decentraliziran sustav na razini države ima višestruke utjecaje na svaki oblik unutardržavnog funkcioniranja, pa donekle onemogućava i jedinstven pristup obrazovnim politikama, ali eksplicitno i implicitno generira niz problema u hijerarhiji nadležnosti, odgovornosti i koordinaciji. Obrazovanje u Bosni i Hercegovini je u nadležnosti entiteta, županija i općina, a obzirom na navedeno, ne postoji ministarstvo obrazovanja na državnoj razini.

1. RELEVANTNE INSTITUCIJE ZA OBLAST OBRAZOVANJA ODRASLIH

Sektor za obrazovanje, pri *Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine*, obavlja niz zadataka iz područja koordinacije s programima EU, prati primjenu sporazuma i strateških dokumenata iz područja obrazovanja (formalnog i neformalnog), kao i primjenu europskih konvencija i deklaracija koje se tiču obrazovanja. Sektor za obrazovanje veliku pozornost pridaje standardima obrazovanja, stručnog usavršavanja, te cjeloživotnoga učenja i obrazovanja. Na razini Bosne i Hercegovine uspostavljene su *Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje*, *Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta* i *Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz područja visokog obrazovanja*. Utemeljena su tijela za koordinaciju obrazovnog sektora i to: Konferencija ministara obrazovanja u Bosni i Hercegovini i Vijeće za opće obrazovanje u Bosni i Hercegovini. Na razini Bosne i Hercegovine ne postoji jedinstvena agencija, zavod ili slična institucija koja je zadužena za obrazovanje odraslih.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke obavlja upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom, a koji se odnose na koordiniranje planiranja i aktivnosti u području obrazovanja. Budući da je obrazovanje u Federaciji Bosne i Hercegovine u nadležnosti županija, svako *županijsko ministarstvo* obavlja upravne i stručne poslove regulirane ustavom, zakonom i propisima, koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti pojedine županije u području obrazovanja. U sastavu ministarstava su, uglavnom, i *prosvjetno pedagoški zavodi*, koji obavljaju stručne

i s njima povezane upravne poslove utvrđene zakonom i drugim propisima, a koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti županija u području predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja.

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske obavlja upravne i druge stručne poslove iz područja prosvjete. *Republički pedagoški zavod* je upravna organizacija u sastavu Ministarstva prosvjete i kulture i nadležan je za poslove i zadatke utvrđene člankom 50. Zakona o republičkoj upravi, koji se odnose na stručne i savjetodavne poslove u praćenju, unaprjeđivanju i razvoju odgoja i obrazovanja. Sektor za obrazovanje odraslih pri *Zavodu za obrazovanje odraslih*, kao osnovna organizacijska jedinica, objedinjuje i koordinira rad iz područja obrazovanja odraslih. U sektoru se obavljaju uskostručni poslovi iz osnovne djelatnosti Zavoda, odnosno iz područja obrazovanja odraslih. Sektor osigurava sinkroniziranu realizaciju plana obrazovanja odraslih s programskim aktivnostima nadzora i kontrole nad provođenjem programa i ispita, te prati i blagovremeno usmjerava pojedine aktivnosti kako bi se izbjegli mogući zastoji u funkcioniranju pod-sustava obrazovanja odraslih, kao dijela obrazovnog sustava Republike Srpske.

Odjeljenje za obrazovanje u Vladi Brčko Distrikta obavlja zakonom propisane djelatnosti iz područja obrazovanja na prostoru Brčko Distrikta, dok *Pedagoška institucija* obavlja stručne poslove iz područja obrazovanja.

2. RELEVANTNI DOKUMENTI IZ PODRUČJA OBRAZOVANJA ODRASLIH

Na razini Bosne i Hercegovine usvojeno je pet okvirnih zakona iz područja obrazovanja i to: *Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini*, *Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini*, *Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini*, *Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini*, te *Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje*. Svi zakoni u entitetima Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republici Srpskoj (RS), Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine i županijama, kao i drugi propisi iz područja obrazovanja moraju biti usklađeni s odredbama ovih okvirnih zakona u Bosni i Hercegovini. Obrazovanje odraslih se spominje u nekim dijelovima gore navedenih zakona, zasebnim dokumentima ili strateškim orijentacijama, ali ne postoji Okvirni zakon o obrazovanju odraslih u Bosni i Hercegovini.

Objavljenim dokumentom pod nazivom *Principi i standardi u oblasti obrazovan-*

ja odraslih u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ br. 39/14) koje je 2014. godine usvojilo Vijeće ministara BiH utvrđuju se zajednički principi i standardi na kojima se zasnivaju, razvijaju, implementiraju i koordiniraju politike i zakonodavstvo u svezi s obrazovanjem odraslih u cijeloj Bosni i Hercegovini.

Drugi dokument usvojen na državnoj razini je *Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini za period 2014-2020* („Službeni glasnik BiH“ br. 96/14) koja predstavlja pravni okvir i osnovu za djelovanje i suradnju nadležnih organa, institucija, organizacija i pojedinaца na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini, na planu usvajanja i pune implementacije neophodnih strateških i/ili drugih razvojnih dokumenata o i u svezi s obrazovanjem odraslih.

Područje obrazovanja odraslih u Republici Srpskoj ranije se definiralo kroz zakone o osnovnom i o srednjem obrazovanju i odgoju. *Zakonom o obrazovanju odraslih* („Službeni glasnik RS“ br. 59/09 i 1/12) uređuje se organizacija i struktura obrazovanja odraslih kao dio jedinstvenog obrazovnog sustava Republike Srpske. Pored Zakona, ovo područje uređuju dodatni podzakonski akti, odnosno pravilnici. Na ovaj način Republika Srpska je prva uredila područje obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini i tako udarila temelje za sustavni razvoj ovog obrazovnog stupa.

Nacrt zakona o principima obrazovanja odraslih u Federaciji Bosne i Hercegovine usvojen je na Vladi i u Zastupničkom domu parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine 2014. godine. Ovim Zakonom želi se urediti obrazovanje i cjeloživotno učenje odraslih kao dio jedinstvenog obrazovnog sustava županija u Federaciji Bosne i Hercegovine. Nacrt još uvijek čeka na usvajanje u Domu naroda.

Zakonom o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine jednim dijelom je obuhvaćeno i obrazovanje odraslih. Obrazovanje odraslih detaljnije će se regulirati posebnim zakonom koji još nije donesen.

Kada je u pitanju županijska razina vlasti, trenutno usvojene zakone o obrazovanju odraslih imaju samo tri županije: Unsko-sanska, Zeničko-dobojska i Bosansko-podrinjska. Donošenje *Zakona o obrazovanju odraslih* („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“ br. 10/13) u Unsko-sanskoj županiji, u svibnju 2013. godine, predstavljao je svojevrsan iskorak u Federaciji Bosne i Hercegovine kada je u pitanju sustavno uređivanje ovog područja. Zeničko-dobojska županija usvojila je 13.8.2014. godine *Zakon o obrazovanju odraslih*, a njegova implementacija počela je u travnju 2015. godine. Bosansko-podrinjska županija

je treća županija u Federaciji BiH koja je u svibnju 2015. godine usvojila Zakon o obrazovanju odraslih. Ovi zakoni su harmonizirani s *Nacrtom zakona o principima obrazovanja odraslih u Federaciji Bosne i Hercegovine*. Tuzlanska i Sarajevska županija te Županija Zapadnohercegovačka izradile su Nacrte zakona o obrazovanju odraslih i provele potrebne korake za njihovo usvajanje. Donošenje ovih zakona očekuje se u drugoj polovici 2015. godine. Hercegovačko-neretvanska županija je kao privremeno rješenje izradila *Pravilnik o uvjetima i načinu izvođenja i stjecanja srednjoškolskog obrazovanja odraslih* (iz 2014. godine), a intenzivan rad na izradi zakona o obrazovanju odraslih očekuje se tijekom 2015. godine. Ostale županije (Posavska, Hercegbosanska i Srednjobosanska) područje obrazovanja odraslih samo djelomično tretiraju kroz zakone o osnovnom ili srednjem obrazovanju.

3. ORGANIZATORI OBRAZOVANJA ODRASLIH (PROVAJDERI)

U Bosni i Hercegovini ne postoji jedinstvena evidencija organizatora obrazovanja odraslih. Koncem lipnja 2013. godine Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine predstavila je web stranicu kao bazu ponuđača obuka u Bosni i Hercegovini. Web stranica www.obuke.ba nastala je u sklopu projekta „Podrška obrazovanju odraslih“, s ciljem da građanima Bosne i Hercegovine ukaže na mogućnosti koje obrazovanje odraslih nudi i promovira cjeloživotno učenje. Međutim upis u ovu bazu podataka je dobrovoljan i ne može predstavljati cjelokupan uvid u aktualno stanje. Registar organizatora obrazovanja odraslih postoji samo na onim razinama vlasti koje su usvojile zakone o obrazovanju odraslih i počele s njihovom provedbom.

PRIORITETI I PREPORUKE

1. LEGISLATIVA I JAVNE POLITIKE

- 1.1. Žurno usvojiti zakone o obrazovanju odraslih, na onim područjima (7 županija i Brčko Distrikt) u kojima zakoni još uvijek nisu doneseni, budući da je legislativa prioritarna pretpostavka za uređivanje ove oblasti.
- 1.2. Dosljedno provoditi usvojene zakone iz područja obrazovanja odraslih kako bi pretpostavke stvorene na razini legislative zaživjele u praksi.
- 1.3. Izraditi podzakonske akte i prateće pravilnike kojima će se detaljnije i preciznije urediti područje obrazovanja odraslih, definirati odgovornosti i područja djelovanja, te anticipirati moguća rješenja eventualnih izazova. Sve navedene dokumente potrebno je harmonizirati kako bi se osigurala prohodnost polaznika i ujednačili kriteriji sudjelovanja u obrazovanju odraslih.
- 1.4. Planirati javna sredstva za financiranje i sufinanciranje obrazovanja odraslih kako bi se povećao broj uključenih polaznika u obrazovanju odraslih, osigurala kvaliteta obrazovnog procesa i održao kontinuitet razvoja ovog područja. Bitno je osigurati sustave transparentnosti dodjele javnih sredstava za financiranje i sufinanciranje obrazovanja odraslih.
- 1.5. Izraditi i primjenjivati kvalifikacijski okvir na razini države koji će omogućiti usporedivost stečenih kompetencija u odnosu na europski prostor.

2. UMREŽAVANJE

- 2.1. Uključivati sve relevantne partnere u procese redovitog promišljanja i planiranja politika obrazovanja odraslih. Samo aktivna uključenost svih zainteresiranih aktera jeste dobra pretpostavka kojom se osigurava transparentnost procesa i razmjena ideja. Potrebno je kreirati prostor i vrijeme za zajedničko djelovanje u procesu sustavnog razvoja obrazovanja odraslih.

- 2.2. Jačati partnerstvo i umrežavanje, kako vertikalno tako i horizontalno, na svim razinama vlasti. Partnerski odnosi, između ostalog, podrazumijevaju i jačanje uloge i kapaciteta ministarstava i institucija zaduženih za obrazovanje odraslih.
- 2.3. Povezivati obrazovanje i tržište rada s ciljem adekvatnog informiranja poslodavaca, obrazovnih ustanova i odraslih osoba o mogućnostima i potencijalima koje se nude na tržištu.
- 2.4. Poticati osnivanje ustanova za obrazovanje odraslih kao važnih resursa u kontekstu povećanja ukupnih kapaciteta za kvalitetno obrazovanje i cjeloživotno učenje. Osnivanje (ne)formalne mreže organizatora obrazovanja odraslih postaje jedan od temeljnih preduvjeta sustavnog razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini.

3. OBRAZOVNI PROCES

- 3.1. Definirati profil andragošskog kadra, koji će biti sustavno obrazovan i kontinuirano osposobljavan za obrazovni rad s odraslima uz adekvatno praćenje kvalitete rada i redovito (re)licenciranje. Neprihvatljivo je da nastavni proces provode osobe koje nisu adekvatno osposobljene za obrazovni rad s odraslima, te iz toga nužno proizlazi potreba za izradom kvalitetnog nastavnog plana za osposobljavanje i usavršavanje andragoških kadrova.
- 3.2. Harmonizirati i modernizirati nastavne planove i programe u svim vidovima javno važećeg obrazovanja odraslih. U ovom procesu bitno je pratiti suvremene didaktičke zahtjeve i poštivati metodologiju izrade nastavnih planova i programa temeljene na kompetencijama i ishodima učenja. Dodatno, programi trebaju biti temeljeni na potrebama društva te pružiti mogućnost za zapošljavanje, osobito marginaliziranim i ranjivim grupama.
- 3.3. Standardizirati realizaciju nastavnog procesa temeljenu na principima obrazovanja odraslih i suvremenim didaktičko-metodičkim spoznajama s ciljem osiguranja i održanja kvalitete.
- 3.4. Definirati sustav nadzora i evaluacije svih elemenata i aktera nastavnog procesa kako bi se izbjegle malverzacije i korupcija u obrazovanju odra-

slih. Osiguranje kvalitete, između ostalog, treba podrazumijevati jasan proces i kriterije akreditacije, nadzora i licenciranja organizatora, odnosno programa.

4. PODIZANJE SVIJEŠTI I PROMOCIJA OBRAZOVANJA ODRASLIH

- 4.1. Promovirati i javno zagovarati obrazovanje odraslih i učenje koje se realizira svuda i uvijek, posebno u razdobljima nezaposlenosti i/ili promjene zanimanja.
- 4.2. Kontinuirano prikupljati podatke o stanju u području obrazovanja odraslih na terenu, te donositi adekvatne odluke sukladno znanstvenim analizama i preporukama koje nastaju tijekom istraživačkih procesa.
- 4.3. Osigurati i redovito dopunjavati bazu podataka o organizatorima i ponuđačima različitih programa obuka iz područja obrazovanja odraslih.
- 4.4. Lobirati kod međunarodnih donatora, osobito u Europskoj uniji, kako bi se osigurali dovoljni fondovi za razvoj i provođenje različitih vidova obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini. Iako postoje primjeri dobre prakse kada je u pitanju financiranje cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih, sredstva još uvijek nisu dovoljna za veći napredak.

